

بررسی استفاده از داده‌های مستند کتابخانه‌ای

در ویکی‌های فارسی (مطالعه موردی ویکی‌شيعه)

مختار شمس‌الدین مطلق*

محمود سنگری**

چکیده

هدف از این نوشتار، بررسی استفاده از داده‌های مستند کتابخانه‌ای در ویکی‌شيعه است. پژوهش از نوع توصیفی و به روش کتابخانه‌ای و تحلیل محتواست. جامعه آماری شامل تمام مدخل‌های اشخاص ویکی‌شيعه فارسی است. چون آمار دقیقی از تعداد مدخل‌ها نداشتیم و به تعداد آن‌ها افزوده می‌شد، نمونه صدتایی به روش نمونه‌برداری، تصادفی طبقه‌ای انتخاب گردید. سپس بر اساس نمونه‌برداری هدف‌دار، شش پایگاه مستند کتابخانه‌ای انتخاب و مدخل‌های اشخاص ویکی‌شيعه در آن‌ها جستجو گردید و نتایج توسط نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اطلاعات ۸۸ درصد از مدخل‌های بررسی‌شده، در پایگاه‌های مستند کتابخانه‌ای وجود دارد که به ترتیب: بانک مستندات کتابخانه ملی ایران، برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی و شماره استاندارد بین‌المللی نام، بیشترین درصد فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین، اطلاعات بیش از نیمی از این مدخل‌ها، در بیش از پنج پایگاه بررسی‌شده، موجود است. همچنین بیشترین میانگین به برگه‌دان مستند فراگیر و کمترین میانگین به بانک مستندات کتابخانه ملی ایران مربوط است و با توجه به این که مقدار خطای آلفای آزمون برابر با صفر است، تفاوت میان میانگین‌های پایگاه‌های داده‌ای مستند و مدخل‌های اشخاص ویکی‌شيعه در سطح اطمینان ۹۵ درصد، معنادار است. پیوند بین فهرست‌های مستند کتابخانه‌ای و ویکی‌شيعه، ضمن پیدایی‌نمایی بهتر منابع کتابخانه‌ها و افزایش اعتبار علمی مقالات ویکی‌شيعه، الگویی را برای استفاده در سایر پایگاه‌ها و نیز شیوه‌ای را برای همکاری میان کتابخانه‌ها و ویکی‌ها و حرکت به سوی وب معنایی فراهم می‌کند.

کلیدواژه‌ها

داده‌های مستند کتابخانه‌ای، ویکی‌شيعه، کنترل مستند.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱۰/۲۴

mokhtar629@gmail.com

m.sangari@khu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۲/۱۸

* کارشناس ارشد مجمع جهانی اهل بیت (ع)

** دکتری علم اطلاعات دانشگاه خوارزمی

مقدمه

امروزه موتورهای جستجو مانند؛ گوگل و ویکی‌ها از نخستین و مهم‌ترین منابع برای جستجوی اطلاعات توسط کاربران می‌باشند. ویکی‌پدیا، بزرگ‌ترین دانشنامه مجازی که توسط جامعه وسیعی از نویسندگان و ویرایش‌گران تهیه می‌شود، صرف‌نظر از وجود مباحثی در مورد اعتبار مقالات، نقش مهمی در برآورده کردن نیازهای جامعه اطلاعاتی ایفا می‌کند؛ به طوری که در دهه گذشته استفاده از ویکی‌پدیا و موتورهای کاوش بر فهرست‌ها و وب‌سایت‌های آنلاین کتابخانه‌ها سبقت گرفته است. گزارش‌ها حاکی از آن است که تعداد کمی از جستجوگران (۱ درصد) برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز، به وب‌سایت کتابخانه‌ها مراجعه می‌کنند، در حالی که بخش مهمی (۸۴ درصد) از جستجوگران برای دستیابی به اطلاعات مورد نیاز از طریق موتورهای جستجو مانند گوگل (۶۲ درصد) اقدام می‌کنند. همچنین، نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ویکی‌پدیا در صفحه اول و صفحات اول تا سوم به ترتیب ۶۰ درصد و ۶۶ درصد از نتایج جستجوها قرار می‌گیرد (De Rosa, 2005).

در حال حاضر که تمایل کاربران برای جستجو در ابزارهای عمومی مانند گوگل رو به گسترش است، کتابخانه‌ها برای حفظ ارزش داده‌های خود باید از روش‌هایی استفاده نمایند که اطلاعات را در خارج از محیط فیزیکی کتابخانه به صورت گسترده‌تر نسبت به گذشته در دسترس کاربران قرار دهند. ویکی‌ها و کتابخانه‌ها سازمان‌هایی غیرانتفاعی هستند که هدف اصلی آن‌ها، در دسترس قراردادن اطلاعات برای کاربران می‌باشد.

امروزه با توجه به اهمیت ویکی‌ها و جهت‌دهی به نیازهای کاربران، ضرورت ارتباط ویکی‌ها و کتابخانه‌ها بیش از گذشته احساس گردیده است که این امر باعث افزایش کارایی و ارزش افزوده در ویکی‌ها و کتابخانه‌ها می‌گردد. تاکنون پروژه‌ها و پژوهش‌هایی در زمینه همکاری و ارتباط ویکی‌ها و کتابخانه‌ها صورت گرفته، و تلاش‌ها بیشتر در جهت استفاده کنترل‌مستند در ویکی‌ها، که یکی از عملکردهای کتابخانه‌ها است، متمرکز بوده و ساختار جدیدی برای پاسخ‌گویی به نیازهای کاربران به نام ویکی - کتابخانه مطرح گردیده است. این ساختار در تلاش است که از مزیت‌های نظام‌های

کتابخانه‌ای و ویکی استفاده نماید. در نظام‌های کتابخانه‌ای برای ابهام‌زدایی از اشیاء (نام‌ها، تالگان‌ها، موضوع‌ها و...) از اصطلاح کنترل مستند استفاده می‌نمایند و برای هر نام یا شیء یک شناسه اختصاصی و استاندارد ارائه می‌دهند. کنترل مستند، با ایجاد مجموعه‌ای به هم پیوسته و دسته‌بندی شده از شناسه‌ها به شکل‌های مختلف در زبان‌ها و رسم‌الخط‌های گوناگون ارزش افزوده‌ای به داده‌ها می‌بخشد و کمک خواهد کرد تا داده‌هایی به مراتب کارآمدتر و مفیدتری نسبت به زمانی که در یک مجموعه تک‌بعدی و یک‌زبانه ارائه می‌شود، برای کاربران ارائه شود (ریاحی‌نیا و نیک‌نیا، ۱۳۹۵: ص ۵۸).

استفاده از ساختار ویکی - کتابخانه منجر به پیدانمایی بهتر منابع کتابخانه برای کاربران می‌شود؛ به‌عنوان مثال، نتایج پژوهش کلاین و کریوس (Klein and Kyrios, 2013) نشان می‌دهد که با ساختار «ویاف^۱ ویکی‌پدیا»، ترافیک پایگاه «ویاف» به ۳ برابر افزایش یافته است.

از طرف دیگر، ساختار ویکی - کتابخانه باعث افزایش اعتبار و غنای مقالات و دسترسی به اطلاعات علمی در ویکی‌ها می‌گردد.

در ساختار ویکی - کتابخانه نیاز به روش‌های کنترل واژگان جدیدی نسبت به روش‌های سنتی کتابخانه‌ها دارد، که این روش‌ها مزایایی نسبت به روش‌های سنتی دارند، که عبارتند از:

۱) پوشش و جامعیت بیشتر: به‌عنوان مثال، ویکی‌پدیای انگلیسی بیش از پنج میلیون مقاله در حوزه‌های مختلف دانش بشری دارد و به‌صورت مرتب در حال رشد می‌باشد، در حالی که آخرین ویرایش سرعنوان‌های موضوعی کتابخانه کنگره، ۳۳۷۰۰۰ واژه را در بر می‌گیرد.

۲) روزآمدبودن: مقالات ویکی همیشه به‌روز هستند. به‌عنوان مثال، مطالعات اخیر نشان می‌دهد که توئیت و ویکی‌پدیا اطلاعات وقایع مهم را سریع‌تر نسبت به سایر منابع منعکس می‌نمایند (Osborne, Petrovic, Mccreadie, Macdonald, Ounis, 2012).

۳) توصیف غنی‌تر: مقالات ویکی به‌طور معمول توصیف بیشتری نسبت به واژگان کنترل‌شده کتابخانه‌ای ارائه می‌دهند.

1. Virtual International Authority File (VIAF)

۴) چندزبانه بودن: یکی از ویژگی‌های ویکی‌ها، چندزبانه بودن آن‌هاست؛ به عنوان مثال، ویکی‌پدیا از سپتامبر ۲۰۱۳ گستره زبانی خود را به ۲۸۵ زبان افزایش داده است و در ۸ زبان پرمخاطب حداقل بیش از یک میلیون مقاله وجود دارد (Joorabchi and Abdhussaini, 2014).

در ساختار «ویکی - کتاب‌خانه» به دلیل رشد روزافزون انتشارات جدید، هزینه بالای نمایه‌سازی دستی، گسترش «ویکی‌ها» و نظام‌های کتاب‌خانه‌ای کار را سخت نموده است، باید تلاش‌ها برای کاهش هزینه‌ها متمرکز گردد و نیاز به ایجاد و توسعه نرم‌افزارهای خودکار برای نمایه‌سازی رکوردهای کتاب‌خانه‌ای با مفاهیم ویکی فراهم شود. این نرم‌افزارها باید این امکان را برای کاربران فراهم نمایند که وقتی کاربر در یک فهرست کتاب‌خانه‌ای به جستجو می‌پردازد، به مفاهیم و کلیدواژه‌های ویکی هم دسترسی داشته باشند و از طرف دیگر، در صفحه «ویکی» هم لینک منابع مرتبط کتاب‌خانه‌ای را برای کاربر ارائه دهد. این سیستم‌های فرامتنی میان داده‌های کتاب‌خانه‌ای و مقاله‌های «ویکی» کمک زیادی به جستجوگران اطلاعات می‌نماید.

اولین پروژه برای ایجاد ساختار ویکی - کتاب‌خانه، توسط ویکی‌پدیا صورت گرفته است. ویکی‌پدیا از سال ۲۰۱۵ با هدف دسترسی سریع‌تر کاربران به داده‌های مستند، تعداد زیادی از مقاله‌های خود را به فهرست‌های مستند کتاب‌خانه‌ای از قبیل: شماره استاندارد بین‌المللی نام^۱، برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی^۲، ورلدکات^۳، برگه‌دان مستند فراگیر^۴ و پایگاه مستندات اسامی کتاب‌خانه کنگره^۵ لینک نموده است. تا ژوئن ۲۰۱۷، بیش از ۵۲۶ هزار مقاله ویکی‌پدیای انگلیسی را به فهرست‌های مستند کتاب‌خانه‌ای متصل نموده است. نظر به این که در زبان فارسی، ویکی‌شیعه به لحاظ گستردگی و نرم‌افزار به ویکی‌پدیا شباهت دارد، این پژوهش به بررسی میزان انطباق مدخل‌های اسامی اشخاص ویکی‌شیعه با پایگاه‌های داده‌ای مستند کتاب‌خانه‌ای می‌پردازد، تا ضمن ایجاد سهولت و

1. International Standard Name Identifier (ISNI)
2. Virtual International Authority File (VIAF)
3. WorldCatIdentities
4. Gemeinsame Norm datei (GND)
5. Library Of Congress Name Authority File(NAF)

نقاط دسترسی بیشتر برای کاربران به زبان‌های مختلف، الگویی برای استفاده از داده‌های مستند به‌عنوان ابزارهای کنترل مستند در سایر پایگاه‌ها و ویکی‌های زبان فارسی موجود ارائه دهد. ویکی‌شيعه، دانشنامه مجازی در شبکه جهانی است که هدف آن بیان و توضیح تمامی مفاهیم و مسائل دخیل در شناخت شيعه و سایر پیروان مکتب اهل بیت علیهم‌السلام است. ویکی‌شيعه، از خرداد ۱۳۹۲ آغاز به کار کرد و اکنون بیش از ۱۹۰۰۰ مقاله به ۱۰ زبان (فارسی، عربی، اردو، اندونزیایی، انگلیسی، اسپانیولی، ترکی، فرانسوی، آلمانی و روسی) در موضوعات مختلف توسط پژوهشگران نگاشته شده است.

پرسش‌های پژوهش

۱. توزیع فراوانی مدخل‌های نام اشخاص «ویکی‌شيعه» در پایگاه‌های داده‌ای مستند مورد بررسی در این پژوهش چگونه است؟
۲. توزیع پراکندگی مدخل‌های اشخاص «ویکی‌شيعه» در پایگاه‌های داده‌ای مستند مورد بررسی در این پژوهش چگونه است؟
۳. آیا تفاوت معناداری میان میانگین پایگاه‌های داده‌ای مستند و مدخل‌های اشخاص «ویکی‌شيعه» وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

تاکنون تعداد معدودی پژوهش در زمینه ساختارهای ویکی - کتابخانه صورت گرفته است، جیمenez پلائی (Jimenez Pelay, 2009) به بررسی نظام کنترل مستند در ویکی‌پدیا می‌پردازد و اشاره می‌کند که یکی از اولین پروژه‌هایی که در وب برای کنترل مستند استفاده شده، توسط ویکی‌پدیا صورت گرفته است. این نظام را بخش‌ها و فرایندهای مختلفی تشکیل می‌دهد. وی، معتقد است که سیستم کنترل مستند ویکی‌پدیا در مقایسه با سیستم‌های کنترل مستند سنتی، از انعطاف‌پذیری و کارایی بیشتری برای نیازهای کاربران برخوردار است و می‌تواند یکی از چشم‌اندازهای حرکت به سمت وب معنایی باشد. همچنین یکی از پروژه‌های صورت گرفته در این زمینه، پروژه VIAFbot است که توسط

ویکی‌نویسان مستقر در مرکز او.سی.ال.سی.^۱ با همکاری کتابخانه بریتانیا در سال ۲۰۱۲ مطرح گردید. این پروژه یکی از اولین پروژه‌هایی بود که رکوردهای مستند کتابخانه‌ای «ویاف» را با صدها هزار از مقالات سرگذشت‌نامه‌ای ویکی‌پدیا لینک داده است. ساختار «ویاف - ویکی‌پدیا» به وسیله یک الگوریتم تطبیقی بین ویاف و ویکی‌پدیا انگلیسی طراحی شده توسط مهندسان «ویاف»، انجام گرفت (Klein and Kyrios, 2013).

همچنین جورابچی و عبدالحسینی (Joorabchi and Abdhussaini, 2014) در پژوهشی مشابه برای توسعه یک سیستم خودکار برای نمایه‌سازی موضوع‌های کتابخانه با مفاهیم ویکی‌پدیا پرداخته است. به زعم آنها این پروژه، گامی مهم به سوی ساختار ویکی‌پدیا - کتابخانه می‌باشد و در ادامه سیستم نرم‌افزاری خودکار را برای نمایه‌سازی موضوع‌های مستند کتابخانه‌ای با مفاهیم ویکی‌پدیا پیشنهاد می‌دهد.

اکنون پایگاه‌های مستند کتابخانه‌ای متعددی در محیط وب به صورت پیوسته در دسترس می‌باشد. مهم‌ترین این پایگاه‌ها که در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته‌اند، می‌توان شماره استاندارد بین‌المللی نام، برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی، ورلدکت، برگه‌دان مستند فراگیر، پایگاه مستندات اسامی کتابخانه کنگره، بانک مستندات اشخاص کتابخانه ملی ایران را نام برد که در ادامه به توضیح بیشتر آنها اشاره می‌گردد:

۱. برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی (ویاف): نام پروژه مشترکی میان چندین کتابخانه ملی است که برگه‌دان مستندی از داده‌های کتابخانه‌ای ایجاد می‌کنند. در واقع، راهی برای جامعه کتابخانه‌ها برای دسترسی به اطلاعات کتاب‌شناختی به زبان‌های مختلف فراهم شده است. بنیان‌گذاران، آن را مقدمه‌ای برای حرکت به سوی وب معنایی برای نمایش نام مستند از شناسه‌ها به زبان‌های مختلف می‌دانند. «ویاف» توسط کتابخانه کنگره، کتابخانه ملی آلمان، کتابخانه ملی فرانسه و او.سی.ال.سی. بنیان‌گذاری شد (El.Sherbini, 2012). اکنون تعداد بیشتری از کتابخانه‌ها با آن همکاری می‌نمایند، به طوری که بر اساس اطلاعات منتشرشده در وب سایت «ویاف» در حال حاضر ۶۰ کتابخانه و سازمان عضو «ویاف» می‌باشند و حدود ۴۰ تا از این سازمان‌ها را

1. OCLC

کتابخانه‌های ملی کشورهای مختلف تشکیل می‌دهند. ویاف، ساختاری برای محلی و منطقه‌ای کردن داده‌های کتاب‌شناختی فراهم می‌نماید. به‌عنوان مثال، کاربران آلمانی زبان می‌توانند نام مستندی که توسط کتابخانه ملی آلمان تهیه شده است را مشاهده نمایند، یا کاربران فرانسوی زبان می‌توانند به نام‌هایی که توسط کتابخانه ملی فرانسه تهیه شده، دسترسی یابند و همچنین سایر کاربران می‌توانند به نام‌های مستند که توسط دیگر کتابخانه‌ها تهیه شده است، دسترسی داشته باشند (Murphy, 2012).

با جستجو در پایگاه ویاف، اطلاعاتی مانند: نام شخص به زبان‌های مختلف از جمله زبان فارسی، شماره اختصاصی ویاف، شماره استاندارد بین‌المللی نام ارائه می‌شود. در بخشی دیگر، نام‌های مشابه و نام‌های مرتبط با نام شخص ذکر شده است. همچنین در ادامه آثار، ملیت، دوره زمانی تألیفات نویسنده به صورت نمودار ارائه می‌شود. در انتها در بخشی، لینک اطلاعات درباره نویسنده مندرج در ویکی‌پدیا را به زبان‌های مختلف قرار داده است.

۲. برگه‌دان مستند فراگیر: پروژه مستندی از داده‌های کتابخانه‌ای است که توسط کتابخانه ملی آلمان با همکاری شبکه‌های مختلف کتابخانه‌ای مدیریت می‌شود. در این پایگاه، فهرستی مستند کامل و تحت وب برای انواع شناسه‌ها، همراه با سیستم ارجاعات برای استفاده کتابخانه‌ها، موزه‌ها و دیگر مؤسسات علمی و فرهنگی فراهم می‌نماید. در برگه‌دان مستند فراگیر، داده‌های مستند برای اشخاص، تنالگان‌ها، وقایع، کنفرانس‌ها، اطلاعات جغرافیایی، موضوعات و آثار فراهم شده است. با جستجو در برگه‌دان مستند فراگیر، اطلاعاتی از قبیل: نام انتخاب شده، جنسیت، سایر اشکال مختلف نام، منبع اطلاعات، دوره زمانی نویسنده، کشور، زبان، شغل، آثار و ... ارائه می‌دهد. همچنین در این پایگاه به منابع اطلاعاتی دیگر کتابخانه‌ها و مؤسسات فرهنگی کشورهای آلمانی زبان، پیوند برقرار گردیده است.

۳. شماره استاندارد بین‌المللی نام: این استاندارد یک روش نام‌گذاری برای تولیدکنندگان محتوی شامل: نویسندگان، هنرمندان، محققان، ناشران و ... است و زیر نظر سازمان استاندارد جهانی (ISO) تنظیم می‌شود. انگیزه اولیه برای توسعه «شماره استاندارد بین‌المللی نام» به دهه ۱۹۷۰ بر می‌گردد و هدف آماده‌سازی یک شناسه برای مدیریت

اطلاعات مرتبط با اشخاص، سازمان‌ها در محیط دیجیتالی بود. تمرکز اصلی شماره استاندارد بین‌المللی نام بر روی شناسایی منحصر به فرد جهانی، استاندارد، جامع و دائمی می‌باشد. با جستجو در این پایگاه، اطلاعاتی از قبیل: شماره استاندارد بین‌المللی نام، رسم‌خط‌های نام به زبان‌های مختلف از جمله فارسی، تاریخ تولد و وفات شخص، نام‌های مرتبط، آثار مولف به زبان‌های مختلف، یادداشت‌ها و منابع ذکر شده است.

۴. بانک مستندات کتاب‌خانه ملی ایران: این فهرست شامل: نام نویسندگان، مترجمان، مصححان، هنرمندان، رجال و مشاهیری است که از سال ۱۳۴۸ به بعد به نحوی که در برگه‌های فهرست موجود در کتاب‌خانه ملی به عنوان شناسه یا سرشناسه ثبت شده است. همچنین از سال ۱۳۷۴ کتاب‌خانه ملی با همکاری شرکت نوسا (شرکت نرم‌افزار و سخت‌افزار ایران)، کار کامپیوتری کردن این فهرست را انجام دادند (مولوی، دریایی و هدایت، ۱۳۷۶). در این پایگاه اطلاعاتی از قبیل نام‌های مستند، دیگر شکل‌های نام، منبع و نام لاتین نویسندگانی که آثارشان به کتاب‌خانه ملی رسیده، ثبت شده است.

۵. پایگاه مستندات اسامی کتاب‌خانه کنگره: این پایگاه شامل بیش از ۸ میلیون مدخل برای اسامی اشخاص به زبان‌های مختلف می‌باشد و کتاب‌خانه کنگره با هدف دسترسی یکسان به منابع اطلاعات مستند خود را در نظام «ویاف» قرار داده است. کتاب‌خانه کنگره از سازمان‌های موفق در ورود داده‌های سالم و یک‌دست به نظام ویاف شناخته می‌شود (ریاحی‌نیا و نیک‌نیا، ۱۳۹۵: ص ۶۳). با جستجو در این پایگاه، اطلاعاتی از قبیل: نام انتخاب‌شده، شکل‌های متفاوت نام به زبان‌های مختلف از جمله زبان فارسی ذکر شده است. همچنین در بخش دیگری، تاریخ تولد و وفات مولف، جنسیت، زبان اختصاصی (زبانی که آثار مولف بیشتر در آن به نگارش است)، ملیت، زمینه فعالیت، ارتباط با ویاف (اطلاعات نویسنده در ویاف)، منابع، نمایش اطلاعات درباره مولف در قالب‌های مختلف ارائه می‌دهد.

۶. ورلدکت: پایگاه «ورلدکت» توسط او.سی.ال.سی.، با هدف ارائه اطلاعات کتاب‌شناختی تأسیس گردید. پایگاه ورلدکت، بیشترین استفاده را در آموزش عالی دارد و سابقه دانش بشری را از ۴۰۰۰ سال پیش تاکنون به ۴۰۰ زبان در بر می‌گیرد. ورلدکت بزرگ‌ترین پایگاه اطلاعاتی کتاب‌شناختی در جهان است. رکوردهای آن شامل: کتب،

نسخ دستی، نوارهای ویدئویی و صوتی، نشریات ادواری، روزنامه‌ها، نقشه‌ها و برنامه‌های کامپیوتری می‌باشد (معمدی، ۱۳۸۱: ص ۱۵). با جستجوی یک نام در این پایگاه، اطلاعاتی مانند: آثار نویسنده، دوره زمانی، اطلاعات کتاب‌شناختی، کتاب‌خانه‌هایی که آثار نویسنده مذکور و... را در اختیار قرار می‌دهد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی و به روش کتابخانه‌ای و تحلیل محتوا انجام شده است. اولین گام در انجام پژوهش، انتخاب اسامی مدخل‌های اشخاص در ویکی‌شيعه بود. جامعه آماری، شامل تمام مدخل‌های اشخاص ویکی‌شيعه فارسی است و نظر به این که آمار دقیقی از تعداد مدخل‌های اشخاص ویکی‌شيعه نداشتیم و هر لحظه به تعداد مدخل‌ها افزوده می‌شد، نمونه‌ای ۱۰۰ تایی در ده رده اصلی: فقیهان، فیلسوفان، محدثان، مفسران، مورخان، حاکمان، راویان، سیاست‌مداران، شاعران و عارفان، هر یک به صورت مساوی و تصادفی ۱۰ مدخل انتخاب گردید. از این روش نمونه‌برداری، تصادفی - طبقه‌ای استفاده شد. شیوه کار بدین صورت بود که در ابتدا، اسامی در بانک مستند کتابخانه ملی، جستجو و نام اشهر آن‌ها انتخاب گردید. از بین ۱۰۰ مدخل بررسی شده تعداد اندکی از آن‌ها معادل لاتین داشتند، که این کار بازیابی از پایگاه‌های مستند کتابخانه‌ای را مشکل می‌کرد. بنابراین، معادل لاتین آن‌ها از منابع دیگر مانند: ویکی‌شيعه انگلیسی، کتابخانه کنگره و... تهیه شد. گام بعدی، شناسایی پایگاه‌های مستند کتابخانه‌ای بود. با بررسی که در ویکی‌پدیای انگلیسی انجام شد، ۱۷ پایگاه شناسایی شد. با بررسی اجمالی، این پایگاه‌ها و رجوع به افراد متخصص در حوزه پایگاه‌های اطلاعاتی مشخص شد که تعدادی از این پایگاه‌ها به صورت محلی برای کتابخانه‌های خاص یا زبان خاصی بودند، که برای ویکی‌شيعه کاربرد نداشتند. بنابراین، تعداد پنج پایگاه: برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی، برگه‌دان مستند فراگیر، شماره استاندارد بین‌المللی نام، پایگاه مستندات کتابخانه کنگره و ورلدکت که منابع اسلامی، ایرانی و فارسی زبان را پوشش می‌دادند، انتخاب شدند. از این رو، روش نمونه‌برداری در بخش انتخاب پایگاه‌ها، هدف‌دار بود. همچنین بانک مستندات کتابخانه ملی ایران هم به آن‌ها افزوده شد. سپس مدخل‌های اشخاص

انتخاب شده یک‌به‌یک در پایگاه‌های مورد نظر جستجو گردیده است و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS انجام گرفته و آزمون آماری به کار رفته در این پژوهش، آزمون «تی. تک‌نمونه‌ای»^۱ است.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که اکثر مدخل‌های «ویکی‌شیعه» در بانک مستند اشخاص کتاب‌خانه ملی ایران ثبت شده‌اند که معادل ۸۸ درصد از مدخل‌های مورد بررسی می‌باشد. همچنین طبق اطلاعات جدول (۱)، ۶۶ درصد در پایگاه برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی و شماره استاندارد بین‌المللی نام ثبت شده‌اند. بخش دیگری از یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که پایگاه‌های ورلدکت، پایگاه مستندات اسامی کتاب‌خانه کنگره و برگه‌دان مستند فراگیر به ترتیب با ۶۱٪، ۵۴٪، ۴۳٪ در ردیف‌های بعدی قرار گرفته‌اند. اطلاعات ارائه شده در بالا، بیانگر آن است که اطلاعات بسیاری از مدخل‌های «ویکی‌شیعه» در چهار پایگاه، بانک مستندات کتاب‌خانه ملی ایران، برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی و شماره استاندارد بین‌المللی نام و ورلدکت ثبت شده است.

جدول ۱. توزیع فراوانی مدخل‌های ویکی‌شیعه در پایگاه‌های مستند کتاب‌خانه‌ای

نام پایگاه	فراوانی	درصد
برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی	۶۶	۸۸٪
برگه‌دان مستند فراگیر	۴۳	۴۳٪
شماره استاندارد بین‌المللی نام	۶۶	۶۶٪
بانک مستندات کتاب‌خانه ملی ایران	۸۸	۸۸٪
پایگاه مستندات اسامی کتاب‌خانه کنگره	۵۴	۵۴٪
ورلدکت	۶۱	۶۱٪

1. One-sample t-test.

جدول ۲. توزیع پراکندگی مدخل‌های اشخاص ویکی‌شيعه در پایگاه‌های داده‌ای مستند

تعداد پایگاه	درصد
صفر پایگاه	٪۱۲
یک پایگاه	٪۱۲
دو پایگاه	٪۵
سه پایگاه	٪۳
چهار پایگاه	٪۷
پنج پایگاه	٪۲۹
شش پایگاه	٪۳۲

اطلاعات ارائه‌شده جدول (۲) نشان می‌دهد که ۱۲ درصد از مدخل‌ها در هیچ‌یک از پایگاه‌های مورد نظر وجود نداشت. همچنین اطلاعات ۳۲ درصد از مدخل‌های مورد بررسی «ویکی‌شيعه» در هر شش پایگاه و ۲۹ درصد در پنج پایگاه موجود است. به عبارت دیگر، اطلاعات ۸۸ درصد از مدخل‌های مورد بررسی، حداقل در یکی از پایگاه‌های مستند موجود است.

جدول ۳. میانگین، انحراف معیار و آماره T پایگاه‌های داده‌ای مستند

نام پایگاه	میانگین	انحراف معیار	آماره T	سطح معنی‌داری
برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی	۱/۳۴	./۴۷۶	۲۸/۱۴۶	/۰۰۰
برگه‌دان مستند فراگیر	۱/۵۷	./۴۹۸	۳۱/۵۵۳	/۰۰۰
شماره استاندارد بین‌المللی نام	۱/۳۴	./۴۷۶	۲۸/۱۴۶	/۰۰۰
بانک مستندات کتابخانه ملی ایران	۱/۱۲	./۳۲۷	۳۴/۲۹۳	/۰۰۰
پایگاه مستندات اسامی کتابخانه کنگره	۱/۴۶	./۵۰۱	۲۹/۱۴۷	/۰۰۰
ورلدکت	۱/۳۹	./۴۹۰	۲۸/۳۵۵	/۰۰۰

طبق یافته‌های جدول (۳)، بیشترین میانگین مربوط به برگه‌دان مستند فراگیر و کمترین مربوط به بانک مستندات کتابخانه ملی ایران است. همچنین برای آزمون تفاوت معنادار میان پایگاه‌های داده‌ای مستند و مدخل‌های اشخاص ویکی‌شعیه، از آزمون تی-تک نمونه‌ای استفاده گردید. مقدار خطای آلفای آزمون T برای پایگاه‌های داده‌ای مستند کتابخانه‌ای صفر است ($p \leq 0/05$). در نتیجه، می‌توان استدلال کرد که تفاوت میان میانگین‌های پایگاه‌های داده‌ای مستند و مدخل‌های اشخاص ویکی‌شعیه به حدی است که در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است.

نتیجه‌گیری

امروزه نقش ویکی‌ها در برآورده کردن نیازهای اطلاعاتی کاربران انکارناپذیر است، از طرف دیگر با وجود مباحثی در زمینه صحت و اعتبار مطالب ویکی‌ها، ضرورت ارتباط مفهیم ویکی‌ها با رکوردهای مستند کتابخانه‌ای بیش از گذشته احساس گردیده است. همچنین با توجه به گرایش روزافزون کاربران به جستجو توسط ابزارهای عمومی از قبیل؛ گوگل و ویکی، کتابخانه‌ها برای حفظ ارزش داده‌های خود باید دسترسی به منابع کتابخانه را خارج از محیط فیزیکی کتابخانه بیش از گذشته برای کاربران فراهم نمایند. به عبارت دیگر، از حاصل همکاری ویکی و کتابخانه، هر دو استفاده می‌نمایند. تلاش‌هایی برای همکاری بین کتابخانه‌ها و ویکی صورت گرفته است و ساختاری جدیدی به نام ویکی کتابخانه مطرح گردیده است. این ساختار در تلاش است از مزیت‌های نظام‌های کتابخانه‌ای و ویکی برای تامین نیازهای اطلاعاتی کاربران استفاده نماید و باعث دسترس‌پذیر نمودن منابع کتابخانه و افزایش اعتبار و غنای مقالات ویکی‌ها گردد. این همکاری می‌تواند سرآغاز و ارائه یک برنامه کاری برای دیگر موضوعات بین کتابخانه‌ها و ویکی‌ها فراهم کند. با بررسی‌های صورت گرفته مشخص شد که در هیچ‌یک از ویکی‌های فارسی در این زمینه اقدامی صورت نگرفته است. در این پژوهش با توجه به اینکه در ویکی‌شعیه، از نرم‌افزار مشابه ویکی‌پدیا استفاده می‌کند، به بررسی استفاده از داده‌های مستند کتابخانه‌ای در ویکی‌شعیه پرداخته شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است اطلاعات ۸۸ درصد از مدخل‌ها در پایگاه‌های مستند مورد

بررسی موجود است که به ترتیب پایگاه‌های بانک مستندات کتابخانه ملی ایران، برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی و شماره استاندارد بین‌المللی نام و ورلدکت بیشترین درصد فراوانی را به خود اختصاص دادند. همچنین، بخش دیگری از یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که بیش از نیمی از آن‌ها در بیش از پنج پایگاه موجود بوده‌اند. بنابراین و با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهاداتی برای ارتباط با پایگاه‌های داده‌ای مستند ارائه می‌گردد:

۱. با توجه به اینکه ۸۸ درصد از مدخل‌ها در بانک اطلاعات کتابخانه ملی ایران موجود می‌باشند، اگرچه اطلاعات کاملی در مورد نویسندگان در این پایگاه، به زبان‌های مختلف وجود ندارد، اما نظر به اینکه مستندسازی در کتابخانه ملی سابقه چندین ساله دارد و از منابع زیادی برای این کار استفاده می‌شود، پیشنهاد می‌شود که با ایجاد پیوند مدخل‌های اشخاص ویکی‌شيعه با بانک مستندات کتابخانه ملی، اکثر این مدخل‌ها را پوشش داد. و حداقل در بخش انتخاب نام مستند برای مدخل‌های اشخاص ویکی‌شيعه کمک زیادی به کاربران نمایند.
۲. براساس یافته‌های پژوهش، پایگاه‌های برگه‌دان مستند مجازی بین‌المللی، ورلدکت، شماره استاندارد بین‌المللی نام، پایگاه مستندات اسامی کتابخانه کنگره، بیشترین درصد فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند و نظر به اینکه این پایگاه‌ها ظرفیت بین‌المللی دارند و اطلاعات کامل‌تری در مورد شکل‌های مختلف نام ارائه می‌دهند، می‌توان با ایجاد ارتباط با این پایگاه‌ها، به توان‌مندسازی کاربران برای دسترسی اطلاعات و تسهیل ابهام‌زدایی از اسامی اشخاص مدخل‌های ویکی‌شيعه کمک کرد.
۳. همچنین با توجه به اینکه ویکی‌شيعه، از دستورالعمل‌ها و فرایندهای تدوین یافته و مستند برای مستندسازی اسامی اشخاص استفاده نمی‌نماید، پیشنهاد می‌شود که برای مستندسازی اسامی اشخاص از دستورالعمل‌های مورد استفاده در ابزارهای مستند کتابخانه‌ای مانند: فهرست مستند اسامی مشاهیر و مولفان استفاده نماید تا ضمن یک‌دستی در اسامی اشخاص مورد استفاده در مدخل‌های ویکی‌شيعه، گامی برای تحقق و یکپارچه‌سازی ساختار «ویکی - کتابخانه» بردارد.
۴. با بررسی‌های اجمالی در جستجوی اسامی اشخاص در پایگاه‌های مستند بررسی

شده، می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که بانک مستندات کتاب‌خانه ملی ایران در مقایسه با پایگاه‌های داده‌ای مستند اطلاعات کم و ناقصی دارد؛ بنابراین شایسته است در زمان کنونی که از حرکت به سوی «وب معنایی» بحث می‌شود، مسئولان و دست‌اندرکاران کتاب‌خانه ملی برای تکمیل بانک مستندات کتاب‌خانه ملی (میراث زبان فارسی) در زمینه ارائه اطلاعات بیشتر و چندزبانه بودن تلاش بیشتری نمایند.

کتاب‌نامه

۱. ریاحی‌نیا، نصرت و معصومه نیک‌نیا (۱۳۹۵)، موانع به اشتراک‌گذاری مستندات اسامی اشخاص در فهرست مستند مجازی بین‌المللی (ویاف)، تهران: مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، دوره ۲۷، ش ۳.
۲. معتمدی، فاطمه (۱۳۸۱)، نظام نمایه‌سازی «وورد اسمیت» در شبکه کتاب‌شناختی (ا.و.سی.ال.سی)، تهران: مجله علوم اطلاع‌رسانی، دوره ۱۷، ش ۳-۴.
۳. مولوی، فرشته؛ شهره دریایی و مرضیه هدایت (۱۳۷۶)، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مولفان، ج ۱، تهران: کتاب‌خانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ص ۷-۱۸.
4. D. Rosa, Cathy (2005), "Perceptions of libraries and information resources: A report to the OCLC membership", Dublin, OH: OCLC Online Computer Library Center, Retrieved Aug14, 2017 from: https://www.oclc.org/content/dam/oclc/reports/pdfs/Percept_all.pdf.
5. El-Sherbini, Magda (2012), "Bibliotheca Alexandrina's Model for Arabic Name Authority Control", LRTS , 57, 1.
6. Jimenez Pelay, Jesus (2009), "Wikipedia como vocabulario controlado: está superado el control de autoridades tradicional", El profesional de la información, 18, 2.
7. Joorabchi, Arash; Abdulhussain E, Mahdi (2014), "Towards linking libraries and Wikipedia: automatic subject indexing of library records with Wikipedia concepts", Journal of Information Science, 40, 2.
8. Klein, Maximilian Kyrios, Alex (2013), "VIAFbot and the Integration of Library Data on Wikipedia", Code4lib, 22, Retrieved Aug14, 2017 from: <http://journal.code4lib.org/articles/8964>.
9. Murphy, Bob (2012), "Virtual International Authority File service transitions to OCLC; contributing institutions continue to shape direction through VIAF Council", Retrieved Feb1, 2017 From:

<http://www.oclc.org/news/releases/2012/201224.en.html>(1).

10. Osborne Miles, Petrovic Sasa, Mccreadie Richard, Macdonald Craig and Ounis I (2012), “Bieber no more: First story detection using Twitter and Wikipedia”. In: SIGIR workshop in time-aware information access. Retrieved Aug14, 2017 from: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.381.4526>.
11. “GND authority records”, Retrieved Jan31, (2017) from: http://www.oclc.org/support/help/recordmanager/Content/MARC_21/Wrkng_auth_recs/grmn_auths/grmn_auth_recs.html.
12. “Virtual International Authority File (VIAF)”, Retrieved Feb 1, 2017 from: <http://www.oclc.org/viaf.en.html>.

دراسة استخدام البيانات المكتبية الموثوقة في مواقع ويكي فارسي (دراسة الحالة: ويكي شيعية)

مختار شمس الدين مطلق*

محمود سنكري**

الخلاصة

نبغي في هذا المقال دراسة استخدام البيانات المكتبية الموثوقة في موقع ويكي شيعية. منهج البحث هو وصفي ومكتبي وتحليلي ومضمون. مجتمع البحث يشمل جميع الأعلام والأشخاص في موقع ويكي شيعية الفارسي. بما أننا نقتصد إحصائيات دقيقة عن عدد الأبواب وقد تتزايد بين حين وآخر إخترا النموذج المثوي بمنهج العينة بأسلوب العينة الطبقية العشوائية. ثم نختار بمنهج العينة الغرضية، ست منظومات مكتبية وثائقية إلكترونية ونبحث في أبواب الأعلام والأشخاص في ويكيبيديا ونقوم بتحليل ومعالجة النتائج بتطبيق SPSS. تدلّ حصائل البحث على أن ٨٨ بالمائة من معلومات الأبواب المدروسة توجد في المنظومات المكتبية الوثائقية حيث حسب الترتيب هي: منظومة الوثائق في المكتبة الوطنية، قسم حفظ الوثائق الافتراضية الدولية ورقم المعيار الدولي، حازت أكبر نسبة للتكرار. كذلك توجد نسبة أكبر من نصف الأبواب في أكثر من خمس منظومات مدروسة.

وقد يتعلق أكبر معدل ب قسم حفظ الوثائق الشامل وأقل معدل بمنظومة الوثائق في المكتبة الوطنية وحسب هذه النتائج نسبة خطأ النوع الأول بمستوى الدلالة (ألفا) في العينة هي صفر وهناك نسبة ملحوظة ذات مفهوم خاص للدلالة الإحصائية في اختلاف المعدلات في منظومات البيانات وأبواب الأشخاص في ويكي شيعية بالقيمة الإحتمالية تفوق ٩٥ بالمائة ذات دلالة. الترابط بين الفهارس المكتبية الوثائقية ويكي شيعية بظهور أفضل تمهّد السبيل لمصادر المكتبات وتزيد من علمية المقالات في ويكي شيعية وتصبح نموذج للإنتفاع به في باقي المنظومات وطريقة لتزايد التعاون بين المكتبات ومواقع ويكي وحركة نحو الدلالة الغرضية في المواقع الإلكترونية.

الكلمات المفتاحية

البيانات المكتبية الوثائقية، ويكي شيعية، تدقيق الوثيقة.

mokhtar629@gmail.com

m.sangari@khu.ac.ir

* طالب ماجستير في مجمع أهل البيت العالمي عليه السلام

** طالب دكتوراه في اختصاص علم المعلومات من جامعة خوارزمي